

Marian Wolski (Kraków)

Przyczynek do biografii Andrzeja Trzecieckiego Starszego

Problem pochodzenia i wzajemnych powiązań Andrzeja Trzecieckiego Starszego z pozostałą częścią rodziny nie doczekał się, jak dotąd, wyczerpującego opracowania. Na taki stan rzeczy wpłynął brak miarodajnych przekazów z epoki oraz istnienie nielicznych tylko wzmianek na ten temat w jego listach. Nie bez znaczenia było też konsekwentne pomijanie elementów biograficznych w twórczości jego syna — poety Andrzeja Trzecieckiego Młodszego. Na tej podstawie już w XVI w. zaczęto mylić ich ze sobą, przypisując jednemu fakty z życia drugiego. Zapomniano nawet właściwego imienia starszego z nich, którego błędnie nazywano Janem. Dodatkowo na zaciemnienie obrazu stosunków rodzinnych Trzecieckich wpłynął *Herbarz rycerstwa polskiego* Bartosza Paprockiego, którego autor umieścił w dość niefortunnej kolejności wzmiankę o Andrzejku Starszym, tak że dało to podstawę do utożsamienia go z najstarszym z synów Jana Trzecieckiego z Latoszynka i Zofii z Wielogłowskich. Z kolei Szczęsny Morawski w *Sądeczyźnie* identyfikuje go z Janem z Lipnicy i Kożuchowa, synem Jana i Katarzyny ze Stadnickich¹.

Pierwszej próby uporządkowania tak zaniedbanej genealogii Trzecieckich dokonał ks. H. Łopaciński, który rozdzielił wiadomości historyczne pomiędzy ojca i syna, a także wyróżnił dane odnoszące się do współcześnie żyjących ich imienników. Nie ustrzegł się jednak od powtórzenia błędnej informacji o Zofii Wielogłowskiej, jako rzekomej matce Andrzeja Starszego. Od tej pory badania na ten temat nie posunęły się naprzód i nawet wydane w 1958 r. *Dzieła wszystkie* Andrzeja Trzecieckiego Młodszego nie przyniosły w tej mierze oczekiwanych zmian. Nie podejmowano również, jak dotąd, poszukiwań archiwalnych, które, jak to słusznie stwierdził najwybitniejszy dotąd znawca twórczości Andrzeja Trzecieckiego Młodszego — Jerzy Krókowski, mogłyby rozwiązać ten problem.

W aktach zaś sądowych dawnych województw krakowskiego i sandomierskiego, znajdujących się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym na Wawelu,

¹ Lipnica i Kożuchów nigdy nie były w posiadaniu tej samej linii Trzecieckich.

nazwisko Trzecieckich spotyka się bardzo często, co już utrudnia poszukiwania. Prawdziwą jednak trudność stanowi liczba Trzecieckich noszących imię Andrzej, a żyjących mniej więcej w czasie odpowiadającym życiu Andrzeja Starszego. Jest ich co najmniej pięciu. W tej sytuacji trzeba wielkiej ostrożności, aby każdego napotkanego w aktach Andrzeja Trzecieckiego nie utożsamiać z ojcem poety lub z nim samym². Dlatego pragnę przedstawić tutaj bliżej postać Andrzeja z Majkowic, który, jak się będę starał wykazać, jest tożsamy z „ojcem” Reformacji w Polsce.

Dnia 27 października 1494 synowie zmarłego Jana Trzecieckiego i Katarzyny ze Stadnickich dokonali między sobą podziału dóbr ojczystych. Najstarszy z nich, Adam, otrzymał Majkowice i Szczytniki w powiecie proszowickim, a pozostali bracia: Tomasz, Jan i Andrzej, osiedli na niepodzielonych wsiach Lipnica Niemiecka, Niecew i części Janczowej. W tym samym dniu Adam z Majkowic oprał swę żonę Annie, córce zmarłego Prokopa Pieniżka z Mogilna, trzysta grzywien posagu i tyleż wiana na swoich dobrach dziedzicznych³. Tenże Adam musiał umrzeć przed 12 stycznia 1501, gdyż wtedy wdowa po nim pozwała przed sąd grodzki krakowski Tomasza Trzecieckiego. natomiast z 12 listopada 1501 pochodzi pierwsza wzmianka, w której Tomasz nazwany jest opiekunem dzieci po zmarłym bracie Adamie: Mikołaja, Tomasa i Andrzeja⁴.

W tym miejscu należy przypomnieć wzmiankę o wstąpieniu późniejszego działacza reformacyjnego do Akademii Krakowskiej: „[...] Andreas Ade Trzecieckiy de Conywszowa...”⁵ Tekst immatrykulacji jest zaskakujący. Dlaczego bowiem Andrzej wpisał się jako syn Adama z Koniuszowej, która nigdy nie była własnością Trzecieckich? Otóż akta ziemskie czchowskie pod rokiem 1495 notują podział dóbr dokonany pomiędzy Mikołajem i Janem Pieniżkami, braćmi Anny Adamowej Trzecieckiej, w którym Mikołajowi przypadły m.in. wsi Koniuszowa i Mogilno. Do tej umowy dołączona była klauzula zobowiązująca Jana do wykupienia Koniuszowej oraz połowy Mogilna z rąk

² Z. Kłosińska, W. Urban, *Bardiów a początki reformacji małopolskiej 1546*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” t. XI, Warszawa 1966, zamieszczone w tym artykule dwa listy Andrzeja Trzecieckiego pisane do Bardiowa 21 II 1527 i 8 VI 1546 autorzy bez żadnej wątpliwości wiążą z osobą Andrzeja Trzecieckiego Starszego. W odniesieniu do pierwszego z listów, podpisanego przez „Tomasza i Andrzeja Trzecieckich braci”, autorzy artykułu postulują przeprowadzenie analizy filologicznej w celu stwierdzenia, czy mamy do czynienia z pierwszym znanym autografem ojca poety. Pominąwszy powtórzenie błędnej informacji o Katarzynie ze Stadnickich jako matce Andrzeja Starszego, należy zwrócić uwagę, że brat Andrzeja zmarł w 1521 r., a jedynym żyjącym wówczas Tomaszem Trzecieckim z Niecwi, mającym brata Andrzeja, był stryj późniejszego nowinkarza religijnego. W nim zatem i jego bracie Andrzeju, zmarłym po 1521, a przed 1529, należy upatrywać autorów listu do Bardiowa z 21 II 1527 r.

³ *Acta terrestria Czchoviensis* (cyt. dalej T. Cz.), t. 7, s. 233—234.

⁴ T. Cz., t. 7, s. 141—142, *Castrensia Cracoviensis* (dalej C. C.), t. 27, s. 1440; C. C., t. 28, s. 40; *Castrensia Bieciensis* (dalej C. B.), t. 4, s. 148.

⁵ *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 2, s. 148, ed. A. Chmiel, Kraków 1892.

Adama Trzecieskiego, który je trzymał na mocy zastawu w wysokości trzystu grzywien⁶. Był to zapewne posag Anny. Związek zatem Adama z Koniuszową jest stwierdzony. Natomiast pozostaje pytaniem przyczyna, dla której Andrzej w 1513 r. dokonał takiego wpisu? Być może chodziło tu o miejsce jego urodzenia.

W roku 1508 synowie Adama byli jeszcze pod opieką stryja Tomasza. Po raz pierwszy Tomasz i Andrzej Trzeciescy występują samodzielnie przed sądem w 1517 r., kiedy Tomasz sprzedał swemu stryjowi (i dotychczasowemu opiekunowi) części dziedziczne w Lipnicy, stanowiące spadek po rodzonym stryju Janie⁷. Ów zaś Tomasz nie żył już w styczniu 1521⁸. Od roku 1522 jedyny żyjący z braci, Andrzej, zaczyna występować w aktach sądowych jako *baccalarius*⁹. Akta ławnicze Nowego Sącza pod rokiem 1526 notują następujący wyrok: „[...] Pan Andrzej Trzecieski przystał dobrowolnie na pięć grzywien okupu rany zadanej mu przez p. Ćwiesłowicza z Kunowa...”¹⁰ Zapis ten, znany już z badań Sz. Morawskiego, nie został, jak dotąd, wzięty pod uwagę w opracowaniach poświęconych Andrzejowi Starszemu. Tymczasem wydaje się, iż ma on ścisły związek ze zdaniem z jego listu do Erazma z Rotterdamu, w którym jest mowa o złym samopoczuciu z powodu rany zadanej mu przez pewnego szlachcica. Niestety, brak dokładniejszego określenia, o którego Andrzeja Trzecieskiego chodzi, sprawia, że powyższe zestawienie musi pozostać jedynie bardzo prawdopodobną hipotezą.

Ten sam list zawiera słynną już wzmiankę o podróży Andrzeja Starszego do Niemiec, gdzie, uszedłszy przed szalejącą w Krakowie od św. Jana zarazą, studiował języki grecki i hebrajski. Przypuszczenie, iż była to wędrówka kilkuletnia, podane zostało w wątpliwość przez Krókowskiego, jednakże wskazywane przez niego daty ramowe 1524—1527 można zawęzić w kontekście przytoczonej zapiski, jak również innych zapisów w aktach sądowych — do okresu pomiędzy październikiem 1526 a końcem roku 1527¹¹. Niemniej słowa samego Trzecieskiego świadczą o krótkim pobycie za granicą. Wydaje się, iż gdyby zaraza wybuchła w którymś z poprzednich lat, autor listu musiałby dokładniej określić czas wyjazdu, co w przypadku tego samego roku nie było konieczne. Można zatem przyjąć, iż wyjazd z Krakowa nastąpił po 24 maja 1527¹².

⁶ T. Cz., t. 7, s. 32—33.

⁷ T. Cz., t. 9, s. 97—8; T. Cz., t. 7, s. 297; C. B., t. 6, s. 79, 81.

⁸ T. Cz., t. 9, s. 250.

⁹ C. B., t. 6, s. 179, 340, 365.

¹⁰ *Scabinalia Sandecensia AD 50*, s. 846; Sz. Morawski, *Sąddecyzna*, t. 2, s. 400, Kraków 1865.

¹¹ J. Krókowski, *Andrzej Trzecieski poeta-humanista i działacz reformacyjny*, Warszawa 1954.

¹² Najpopularniejsze było wówczas święto narodzin Jana Chrzciciela, przypadające na 24 maja.

W roku 1533 Andrzej z Majkowic zapisał wobec akt ziemskich krakowskich oprawę posagu i wiana swej żony Elżbiety, córki sławetnego Wojciecha Kopra de Polyaniecz¹³. Niebawem przełom roku 1533 na 1534 przyniósł naszemu Andrzejowi z Majkowic obowiązek, który miał się stać w niedalekiej przyszłości powodem wielu konfliktów i przykrości. Otóż po śmierci jego stryja i dawnego opiekuna — Tomasza Trzecieskiego z Niecwi objął on, jako najbliższy krewny, opiekę nad jego dziećmi urodzonymi z drugiej żony, Barbary z Jeżowskich — Stanisławem i Agnieszka. Wraz z opieką przejął też części wsi Janczowej, Trzecierza oraz Niecwi¹⁴. Już jednak na początku 1534 r. Andrzej Trzecieski i Barbara z Jeżowskich Tomaszowa Trzecieska zostali siłą usunięci z posiadanych dóbr przez Achacego Jordana, męża Katarzyny z Trzecieskich, i Adriana Buczyńskiego, męża Anny z Trzecieskich. Katarzyna i Anna były córkami Tomasza z jego pierwszego małżeństwa z Zofią z Brzeńskich. Na mocy zawartego kompromisu Andrzej miał zapłacić 400 fl., które sponował regularnie po 100 fl. do 1537 r. Była to suma należąca się obydwu siostronom po ich zaginionym bracie Hieronimie¹⁵. Akta grodzkie krakowskie zawierają pod rokiem 1538 wpis o ogromnej wartości dla identyfikacji osoby Andrzeja Starszego. Jest to poświadczenie zgodności podpisu Żyda Abrahama z Wenecji, umieszczonego na kontrakcie zawartym z Eleazarą, córką zmarłego Aleksandra, z innymi jego podpisami. Andrzej z Majkowic dokonał tej identyfikacji, jak mówi tekst zapiski, z polecenia Piotra Kmity wojewody krakowskiego¹⁶.

W roku 1545 rozpoczyna się długotrwały spór Andrzeja z Majkowic i Niecwi z Waclawem Gwoździem, kanonikiem bohowskim i proboszczem w Lipnicy Niemieckiej, spór, którego przedmiotem był staw rybny darowany niegdyś proboszczowi przez Tomasza Trzecieskiego oraz obowiązek pełnienia przez poddanych Andrzeja z Lipnicy stróży. Proces toczył się początkowo przed sądem biskupim w Krakowie, gdzie Andrzej został ekskomunikowany, a następnie przeniesiony został do grodu krakowskiego, gdzie Trzecieski został uniewinniony i uwolniony z kar kościelnych¹⁷. Wyrok ten został ogłoszony dnia 11 sierpnia 1546, a z 12 sierpnia 1546 pochodzi list Andrzeja Starszego do Melanchtona, zachowany w zbiorach Camerariusów w Monachium, w którym piszący donosi o przykrościach doznanych w tymże roku od swoich wrogów. Z przykrości tych wyszedł jednak Andrzej obronną ręką: „[...] sed deus, pater misericordiarum me ex eorum faucibus eripuit, per Christum dominum

¹³ *Terrestria Cracoviensia* (dalej T. C.), t. 29, s. 526—527.

¹⁴ Mimo iż wcześniej posiadał w tych wsiach części po zmarłym bracie i stryjach, to dopiero od tej chwili zaczyna on występować w aktach jako Andrzej Trzecieski z Majkowic i Niecwi.

¹⁵ *Castrensia Sandecensia* (dalej C. S.), t. 2, s. 400—404, 435, 461, 535—536.

¹⁶ C. C., t. 54, s. 116.

¹⁷ *Acta Administratoralia*, t. 3, s. 487—488, 510—511, 630; *A. Administratoralia*, t. 4, s. 38—39, 63; C. C., t. 63, s. 774—777, 852.

nostrum”¹⁸. Narzucałoby się tu stwierdzenie, że mowa tu o procesie z proboszczem lipnickim. Wreszcie ostatni rok życia Andrzeja z Majkowic przynosi mu bolesne doświadczenie. Otóż po uprzednim usamodzielnieniu się jego dotychczasowy podopieczny — stryjeczny brat Stanisław Trzecieski z Niecwi odbiera mu opiekę nad swymi dobrami przekazując je matce¹⁹, a sam dnia 20 maja 1547 wraz z Janem Trzecieskim z Latoszynka, Andrzejem Trzecieskim z Kożuchowa i innymi najeżdża na dwór w Niecwi, zmuszając swego dotychczasowego opiekuna do opuszczenia zarówno dóbr trzymanyh z racji sprawowanej opieki, jak i swoich własnych. W dworze Andrzej pozostawił wśród rzeczy oszacowanych na 1000 fl. również i książki²⁰.

Andrzej z Majkowic umarł przed 5 grudnia 1547, gdyż wtedy „[...] Andreas Trzecieski haeres in Moykowicze filius et successor legitimus Generosi olim Andreae Trzecieski de Moykowicze [...]” protestował przeciw Janowi Włodkowi z Sirosławic o napad na dwór w Majkowicach. W następnych zaś latach Andrzej z Majkowic często pisał się jako „filius Generosi olim Andreae artium magistri”²¹.

Na koniec warto przytoczyć jeszcze kilka faktów z życia Andrzeja Młodszego z Majkowic, wykraczających zatem poza ramy niniejszego artykułu, niemniej cennych dla poparcia przedstawionej tutaj tezy. Wiele bowiem daje do myślenia sam krąg ludzi z otoczenia młodszego Andrzeja. W roku 1555 sprzedał on swoje dziedzictwo w Majkowicach Melchiorowi Krupce, przedstawicielowi rodziny żywo sprzyjającej Reformacji. Przy intromisji obecny był z polecenia swego pana Józef Wojewódka. W 1556 r. Andrzej Trzecieski pożyczył od tego samego Krupki 500 fl. przez Stanisława Lasockiego, podkomorzego łączycykiego, który zabezpieczył zwrot powyższej sumy ewentualnym wwiązaniem w swoje dobra. W 1549 r. Stanisław Iwan (Karmiński) z Aleksandrowic pożyczył od Andrzeja z Majkowic 200 fl.²² Jednakże najcenniejszej wiadomości dostarcza wiersz umieszczony na nagrobku Stanisława

¹⁸ K. Hartfelder, *Ungedruckte Briefe an Melancthon*, „Zeitschrift für Kirchengeschichte”, XII, Gotha 1891, s. 194; Andrzej Trzecieski Młodszy, *Dzieła wszystkie*, t. 1, s. 505—506, Warszawa 1958.

¹⁹ T. Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, nr 7881.

²⁰ C. S., t. 4, s. 351—2. Wśród towarzyszków Stanisława Trzecieskiego wymieniono tam Jana Trzecieskiego z Latoszynka, zwanego Olechno, i Andrzeja Trzecieskiego z Kożuchowa. Otóż Jana z Latoszynka nigdy nie nazwano Olechno, natomiast takiej formy zdrobnienia używano wobec jego ojca, Aleksego. Postać zaś Andrzeja z Kożuchowa jest enigmatyczna, nigdzie indziej nie występuje, zatem jest to z całą pewnością pomyłka. Zastanawiający jest udział w wypędzeniu Andrzeja z dworu w Niecwi — przedstawiciele dwóch linii Trzecieskich: dębickiej i kożuchowskiej, o których wiadomo, że byli zdeklarowanymi katolikami. Czy obok względów rodzinnych grał tu jakąś rolę i czynnik religijny? Interesującą również sprawą wydaje się pytanie, czy usunięcie Andrzeja z jego dóbr nie legło u podstaw żywej dotąd tradycji o wypędzeniu przez któregoś z Trzecieskich różnowierców, którzy mieli opanować kościół w Lipnicy?

²¹ C. C., t. 64, s. 936—938.

²² T. C., t. 219, s. 423; T. C., t. 34, s. 67—68; T. C., t. 31, s. 1325—1327.

Trzecieckiego, brata stryjecznego Andrzeja Starszego z Majkowic, w kościele parafialnym w Lipnicy Niemieckiej (obecnie Wielkiej)²³. Otóż autor tekstu, mając na myśli fundatorów nagrobka: Agnieszkę Trzeciecką i jej męża Krzysztofa Pieniążka, mówi: „...Tricesius vates utriusque e sanguine cretus...” I bez względu na to, czy autorem był sam Andrzej Trzeciecki Młodszy, co bardzo prawdopodobne, wiersz ten stwierdza obiektywny fakt pokrewieństwa poety Trzecieckiego nie tylko z Agnieszką, co zresztą oczywiste, ale co bardzo istotne, również i z Pieniążkiem. Warto przy tym zwrócić uwagę, że matka Andrzeja Trzecieckiego z Majkowic (starszego) Anna z Pieniążków była córką Prokopa. Ten sam zaś Prokop Pieniążek był rodzonym pradziadkiem Krzysztofa, męża Agnieszki.

Reasumując przytoczone wyżej fakty okazuje się, że Andrzej Trzeciecki z Majkowic, syn Adama i Anny z Pieniążków, urodził się na pewno przed 1501, a prawdopodobnie około 1497²⁴. Umarł zaś przed 5 grudnia 1547. Że studiował sztuki wyzwolone, a przed rokiem 1522, kiedy po raz pierwszy